

Видання "Історії України" Михайла Грушевського англійською МОВОЮ

Протягом досить тривалого часу панівний вплив на бачення історії Східної Європи в картах західної Європи та Північної Америки визначався російською історіографією та схемами Карамзіна, Погодіна, Соловйова та ін.¹ Більшість зарубіжних істориків, за винятком вчених української діаспори, ігнорували "маргінальні", "недержавні" історії неросійських народів як Російської, так і Австро-Угорської імперій. Наслідування цієї традиції призвело до "русифікації" східноєвропейського напрямку досліджень західних істориків. Американський історик С. Кросс беззастережно відніс білорусів, росіян та українців до однієї нації, але разом з тим виділив напрям цієї єдності: "будь-який білорус чи українець є щирими росіянами, наскільки таким є найщиріший великорос, народжений в тіні Кремля"².

Таким чином, утвердження окремішності, самотності історичної долі українського народу було принциповим завданням не лише в колишніх імперіях, над чим працював М. Грушевський та його однодумці й учні в Україні, але й головним напрямом діяльності зарубіжної української історіографії. І саме в цій справі великому історикові України судилося відіграти визначну роль. Представники школи національної історіографії М. Грушевського в умовах еміграції не лише зберігали головні наукові засади, сформульовані вченим, але й поширювали національну історію України за її межами.

Політична еміграція після Української революції 1917-1920 рр. мала не лише ідеологічні та політичні, але й наукові напрацювання й досвід. Проте діячі цієї хвилі, залишаючись здебільшого на теренах європейських країн, не порушили спокою західної науки, зосереджуючись навколо традиційно толерантних європейських наукових центрів та скорочуючи нові українознавчі осередки в Празі, Варшаві, Берліні. Українська зарубіжна історіографія міжвоєнного періоду зробила значний внесок у справу удосконалення методики наукових досліджень, проте не вийшла за межі конфронтаційного дискурсу, будучи значною мірою заідеологізованою.

Третя хвиля еміграції після Другої світової війни перенесла як здобутки, так і проблеми національної історичної науки до Північної Америки.

Ще з кінця XIX ст. духовні проблеми українців США й Канади задовольняли релігійні організації й невеликі культурні центри. Як пише американський історик С. Мамчур, хоча українські церкви сприяли збереженню національної культури, вони стримували асиміляційні процеси³. Велика роль в об'єднанні американських українців і визначенні принципів та напрямів культурно-просвітницької, політичної, релігійної діяльності українських центрів у США належить Українському народному союзові, заснованому у 1914 р. в Пенсільванії. Саме ця організація спричинилася до оголошення президентом В. Вілсоном

21 квітня 1917 р. "Українського дня"; а наприкінці 60-х років - до започаткування програми Українських студій у Гарвардському університеті (створення Фонду катедр українознавства 1968 р.)⁴.

Під час Другої світової війни інтерес до історії України в Західній історіографії відроджується. За словами канадського історика Дж. Сімпсона, Україна була відома Західній Європі в XVII ст. краще, ніж у XIX, і саме 40-ві роки XX ст. стали переломними⁵. З'являються загальні нариси історії України англійською мовою, написані відомими англійськими істориками Г. Вувлесом та В. Аленом⁶.

Усвідомлюючи важливість представлення англomовному читачеві саме наукового, синтезованого професійного огляду української історії, провідники Українського народного союзу ухвалили пропозицію головного редактора газети "Свобода" Л. Мишуги видати "Історію України" М. Грушевського англійською мовою. З огляду на важливість цього проекту, до нього долучилися провідні фахівці - редактори українських газет. Із США до підготовки видання запросили професора Майамського університету Дж. Вернадського. Кандидатура останнього є досить показовою: Вернадський належав до імперської російської історичної школи і завжди розглядав історію України як складову загальноросійської. Разом із тим це був відомий у США вчений, один із засновників слов'янської бібліотеки в Йелі. Відповідно, до англomовного видання праці М. Грушевського передмову мав написати визнаний у наукових колах США авторитет. Книга вийшла у 1941 р. у видавництві Йельського університету в серпні місяці.

Відаючи належне прагненню українського народу до незалежності, Дж. Вернадський у своїй передмові зазначив, що знання української історії є "важливим для розуміння сучасних процесів у Східній Європі"⁷. Разом із тим російському істориком не вдається вийти за межі уявлення про Україну як хоч і відмінну, але складову частину імперії. Показовим тут є пасаж щодо певної недосконалості української мови при її "народному" походженні⁸, а також твердження про "затвердження" української мови Радянським урядом в Україні, а головне - Радянський союз об'єднав український народ, і Радянська Україна є не лише автономною, але й має право виходу з Союзу⁹.

Перекладаючи праці М. Грушевського, в цьому виданні дотримувались правил транслітерації, прийнятих у діаспорній літературі, але в тексті чимало елементів, запозичених з англomовних видань, здавна зрусифікованих навіть на рівні транслітерації. Тому автором праці названо Майкла Грушевського, поряд із назвою "Lviv" - назва "Kiev". Проте чи не вперше в англomовному виданні назва "Україна" не супроводжується артиклем - ознакою географічного, а не історичного поняття. Безумовно, цей переклад не може вважатися науковим опрацюванням роботи великого українського історика, бо його завданням була скоріше пропаганда і популяризація власне української історії, тому для пересічного американського читача це видання стало одкровенням, але у звичній мовній "упаковці" з гучним незвичним озвученням: Hetman Kozak, Oleh, але Wolodimir. Безперечно, недосконалість перекладу була зумовлена відсутністю відповідного наукового, методичного забезпечення. Але брак концептуального бачення української історії в останній главі праці М. Грушевського, написаній професором О. Фредеріксоном можна пояснити лише

відсутністю генетичного зв'язку між різними історичними школами. Дотримуючись стилю М. Грушевського за формою викладу матеріалу, О. Фредеріксен додав елемент публіцистичності, зосереджуючись на суто політичних моментах, втрачаючи притаманний Грушевському соціологізм, цікавість до широких народних рухів, історичної творчості народу.

Принципово новими стають підходи до видання праці М. Грушевського після утворення на початку 1970-х років Українського наукового інституту Гарвардського університету в США та Канадського Інституту українських студій. Саме в цих наукових установах розроблялися методологічні засади українознавчих студій з урахуванням доробку зарубіжної історичної науки. Під керівництвом О. Прицака Гарвардський український центр розробив програму досліджень, спрямовану перш за все на вивчення, опрацювання та публікацію писемної спадщини українського народу. Документ як засіб впровадження історичної схеми М. Грушевського, але з урахуванням сучасних вимог до історичної науки, став фундаментом наукової практики в УНІТУ. Якщо в післявоєнні роки, як це ми бачили на прикладі першої спроби видання "Історії України" М. Грушевського, домінуючим був політичний чинник, то з початком діяльності інститутів у Канаді та США науковість виходить на перший план¹⁰. Підготовлені в УНІТУ професійні історики активно включилися в роботу по дослідженню та публікації різноманітних джерел з української культури, історії, мови, літератури. Важливим чинником зарубіжних українознавчих студій в період 80-90-х років ХХ ст. стає наукова кооперація по найбільш важливих напрямках діяльності. Результатом співпраці американських і канадських дослідників стало і видання поки що 1-го тому "Історії України-Руси" М. Грушевського. Головний редактор перекладу Ф. Сисин систематизував досвід видань, здійснених УНІТУ, та спрямував роботу групи по підготовці видання на реалізацію проекту на академічних засадах. В основі концепції цього видання - сприйняття "Історії України-Руси" не лише як солідно документованої, синтезованої праці, але як "відправний пункт для удосконалення та продовження вивчення української історії"¹¹.

Видання, здійснене Канадським Інститутом українських студій у 1997 р., відповідає вимогам академічної науки. Згідно з розробленою концепцією уніфіковано транслітерацію українських імен, географічних об'єктів, специфічної лексики, тобто максимально збережено самотність історії України та специфічність твору. Наукові передмови містять як узагальнюючий матеріал по обґрунтуванню проекту, так і цілком конкретний методичний інструментарій. Нарис життя і діяльності М. Грушевського поданий за звичною схемою, але супроводжується науковим апаратом, який певною мірою є спробою систематизації бібліографії про вченого.

Таким чином, розвиток зарубіжної української історичної науки нерозривно пов'язаний з ім'ям М.С. Грушевського, праця якого "Історія України-Руси" стала з'єднуючою ланкою між європейською та американською галузями світового українознавства, як це було в 1940-х роках, та ознаменувала утвердження наукових підходів та справжнього академізму й тягlosti розвитку української історичної науки наприкінці ХХ ст.

¹ Див. напр.: Bregy, P. and S. Obolensky. The Ukraine - a Russian Land - London, 1940.

² Cross Samuel H. Slavic Civilization Inpower for the Ages. - Cambridge: Harvard University Press, 1948. P 51.

³ Mamchur, Stephen W. Nationalism, Religion and the problem of Assimilation among Ukrainians in the United States, with specific Reference to Churches and Auxiliary organization. - Ph. D. diss., Yale University. - 1942.

⁴ Див. Прицак О. Чому катедри українознавства у Гарварді? - Кембридж, Масс. - Нью-Йорк, 1973.

⁵ Journal of Central European Affairs. Vol. 2, № 1, 1942, pp. 94-95.

⁶ Див.: Vowles H.P. Ukraine and its people. - London, 1999; Allen W. The Ukraine. A History. - Cambridge, 1941.

⁷ Hrushevsky M. A history of Ukraine. - New Haven, 1941. - P.V.

⁸ Ibid, p. XIII.

⁹ Ibid, p. XIV.

¹⁰ Прицак О. Вказ. праця. - С. 3.

¹¹ Hrushevsky M. A history of Ukraine - Rus'. - Vol. 1, Edmonton, 1997. - P. liv.

